

РУМЪНСКАТА ЛИТЕРАТУРА В СВОЕТО РАЗВИТИЕ

А. Дима (Румъния)

Географските, етнологическите и историческите координати на румънския народ са, разбира се, известни. Краен резултат на романизацията на местния трако-дако-мезийски елемент и на по-късната асимилация на славяните в последните векове от първото хилядолетие на нашата ера, в земите на европейския Юго-Изток, северно от Дунав, както и върху двата склона на Карпатите, румънският народ се е развивал при особени условия, между Изток и Запад, между Север и Юг, върху кръстопътя на известни нации и съдби, почти винаги антагонистични. Твърдите насоки на културата и на литературата отразяват на свой ред, както това впрочем е естествено, всички тия координати. Създавайки своя собствена национална структура, която е била в постоянна еволюция, културата и литературата на румънския народ са поддържали в същото време многобройни и живи връзки с културните прояви на славянския свят, както и с тези на византийската култура, а също така с културата и литературата на романските и германски народи на Запад.

Преди да преминем към предмета на настоящия доклад, който има за цел да представи развитието на румънската литература, като се започне от края на XVIII в., ние смятаме за необходим един кратък увод, предназначен да припомни фазите, предшествуващи модерната епоха, която е възприела — както ще видим — известни позиции спрямо литературата на феодалното минало.

Румънската литература начева своя пръв голям период, подобно на всички други европейски литератури през феодалната епоха. През тази епоха срещаме най-напред многобройни и разнообразни произведения на литературния фолклор, който се проявява в същото време, когато се ражда народът и се формира езикът. Тези произведения отразяват — с една свойствена тям художествена лекота — от едно страна, теми и мотиви, идеи и емоции, общи на универсалния фолклор, в рамките на своята интернационална типология, от друга страна, типичните регионални аспекти, внедрили в земята на европейския Юго-Изток, така например една част от епическото фолклорно творчество. Най-сетне специфичното национално ядро, което изразява чувствата и концепцията за живота на румънския народ, неговите собствени художествени добродетели, като прочутата балада „Миорица“ („Овчицата“), която остава, без съмнение единственото съкровище на нашата народна литература, се ражда в средата на местните румънски овчари и няма съответствия във фолклора на другите народи.

Ние се спираме на този широк раздел от устното творчество не само поради неговата вътрешна стойност, етическа и естетическа, но също поради важната му роля в развитието на модерната литература, образувайки действително един вид постоянна база на тази литература, на която ще трябва често да наблягаме.

Вторият голям сектор от феодалната литература обхваща нейното развитие, начина от XIV в. до края на XVIII в., епоха, през която — след като е преминала славянската си фаза — завършва със собствена еволюция в национален език. През XVI и XVII в. се отбелязва първият етап в литературното развитие, с едно богатство от преводи на религиозни текстове, както и на серия хроники, добили известност чрез делото на Гр. Уреш, Мирон Костин, Раду Попеску и Константин Кантакузин, последвана през XVIII в. от И. Некулче и особено от забележителния принос на княз Димитри Кантемир, световно известен историк.

Значението на тази литература не може да бъде, разбира се, оспорвано, нито от гледище на ценностите, които тя е произвела, нито от гледище на традициите, които е основала и към които модерната литература често се обръща. Ние дължим на литературата от феодалния период заместването на славянския език с румънския, използването на последния от литературно гледище, първо утвърждаване на латинския характер на румънския език и народ като основа на формиращото се национално съзнание, спонтанното осъществяване на първите художествени ценности, най-сетне, появата на първите литературни видове.

През целия този феодален период румънската литература е поддържала тесни връзки със славянската култура, с която тя се слива дори в началото и до към XVI в., епоха, през която — вследствие на западането на славянските центрове южно от Дунав и на влиянието на религиозните реформи, специално на лутеранската, поддържана от вътрешни условия — славянското влияние намалява до заместването му през XVII в. от византийското влияние. Макар не тъй силно като славянското влияние, влиянието на византийската култура продължава на свой ред до началото на XIX в., съхранявайки един от аспектите на литературните традиции, използван до съвременната епоха. Връзките със славянската литература, както и тези с византийската литература са попречили до голяма степен на възобновяването на старите връзки с романския свят, които XVII в. подновява чрез приноса на хронистите, макар и спорадично. Всъщност ние присъствуваме през XVII и XVIII в. на умереното развитие на един румънски хуманизъм, който изразява стремежа на румънския народ към социална и национална свобода, опит да се разклати отоманското иго и, изобщо, една истинска проява на румънски патриотизъм. Без да се стигне до едно възраждане от западен тип, през XVIII в. се създава все пак едно течение от преводи и адаптации, които откриват пътя към романските литератури. Най-сетне трябва да кажем, за да сложим край на този увод, че дори през феодалния период, както и през идващата модерна епоха, всички влияния, които тя е изпитала — естествено от всички страни — са помогнали на румънската литература, от една страна, за включването ѝ в общата атмосфера на културата на времето, и от друга страна, противопоставяйки се и замествайки се едно друго тези влияния са насърчили оригиналността на националната литература и са я тласнали към осъществяването на собствени художествени ценности.

В края на XVIII в. румънската култура и литература навлизат в една нова епоха на развитие, в една модерна епоха, но без да престанат да поддържат тесни връзки с феодалната епоха, от която се отделят бавно, след един преходен период от близо половин век. И така идваме, собствено казано, до предмета на нашия доклад, оправдавайки по този начин отново полезността на този увод.

Модерната румънска литература отразява новите икономически и социални условия, създадени през тази епоха след разпадането на феодалността и формирането и възхода на националната буржоазия във всички румънски държавици. Вътрешният социален процес е бил поддържан от външни идеологически влияния, които надхвърлят — този път именно — сферата на европейския Юго-Изток, защото тези влияния произтичат от философските и литературни течения на Запад, като се започне от епохата на Просвещението и се стигне до съвременните модернистични течения, особено до онези, които съставляват част от романските литератури. Досегът с Изтока ще бъде занапред по-слабо подчертан, поддържан по-силно само от влиянието на руската литература през XIX в. и XX в. и посредством него това на съветската литература — в настоящия период на румънската литература.

Естествено първият етап на модерната литература е преходен етап от стария феодален свят към новия свят, от източния към западния свят, и той обхваща периода между края на XVIII в. и началото на следващия век. Докато фолклорната литература от този период се явява по-единна, обгръщайки особено „доини“-те и хайдушките песни, израз на енергичната борба на румънския народ против турско-фанариотската тирания и местните боляри, култовата литература е разкъсвана от споменатите по-горе противоречия. Аспекти, най-напредничави като тези на Трансилванската школа, за които ще говорим скоро, съжителствуват с патриархални и ретроградни аспекти, свързани с гръцко-ориенталския свят. Най-напредничавият характер идва, разбира се, от Трансилванската школа, израз на особените условия на Трансилвания, където развитието на буржоазията е било по-бързо и дето, благодарение на съюза на част от румъните с папската църква, са били създадени условия, благоприятни за осъществяването на културни ценности, наложени от императивните нужди на времето. Трансилванската школа е идеологическо движение, развито главно от езиковедско гледище, изразявайки с енергия и подтик социалните и национални жалби на румънския народ от Трансилвания. Това движение се поражда в атмосферата на австро-унгарската империя по времето на император Йосиф II, под силното влияние на философското, политическо и социално течение през френската епоха на Просвещението, органически и благоприятен стимул за вътрешните императиви на епохата. Трансилванската епоха подхваща, чрез Самуел Мику, Г. Шинкаи, П. Маиор, И. Будаи-Деляну, в светлината на историческата и философска наука на епохата старите концепции на хронистите относно латинския произход на румънския език и народ и за неговото продължение в Дакия, трансформирайки ги в идеи-сили, за подкрепа на социалните и национални права на трансилванските румъни. От литературно гледище, собствено казано, тези приноси интересуват чрез факта, че са наложили латинската азбука на мястото на кирилицата, чрез техния полемичен характер, чрез патриотичния им дух, както и чрез оригиналността на стилистическите изрази. Най-важното произведение е, разбира се, героическо-комическата поема

„Циганиада“ (1800), дело на И. Будаи-Деляну, която не е била публикувана на времето си и, поради това, не е могла да влезе в циркулацията на литературния процес на времето, но тя изразява една идеологическа позиция, както и едно художествено творчество, твърде издигнати. Наистина епопеята, съставена в духа на просветителското течение, обхваща — в иронични и сатирически форми — една буйна критика срещу господстващите класи и феодалните институции. Неговото изкуство използва широко, но с решителни оригинални приноси, класическите извори, както и тези на Ренесанса, засягащи епопеята.

В княжествата, в епохата, за която говорим, литературната дейност е по-намалена и се развива със споменатото колебание между Изтока и Запада, между стария и новия свят. Голяма част от поезията на времето е произизана още от патриархални теми и мотиви и също от гръцки влияния, но в същото време една друга част представлява напредничави позиции по примера на тези, които намираме в известни аспекти на делото на Конаки или на поетите Въкъреску. Също така явяват се в прозата писатели, критици и дори революционери като Динику Голеску и Йоникъ Тъту.

След 1830 г. румънската литература, изразявайки момент от формирането ѝ от все по-решителния възход на буржоазията в трите национални провинции — става, в голяма степен, художествен израз на националната идеология, която се създава бавно, в рамките на все по-тесните отношения с европейските литератури. Новият етап се характеризира, в частност, с ентузиазираното създаване на новите културни кадри, необходими за социалната еволюция и за модерната румънска държава: културни дружества, печат, театър, обучение и пр. Литературата е включена също в тази треска по изграждането на нови основи, защото сега се явяват многобройни нови видове и жанрове, създава се една възприемчива атмосфера за литературното явление, слагат се основите на един модерен вкус и модерно естетическо възпитание. Най-подходящият метод се оказва метода на включване в западните европейски литератури чрез преводи, адаптации и имитации, на преки контакти, като се усвояват западните езици, което е могло да стане благодарение на общия характер на епохата, на икономическата и културна зависимост между европейските нации. По този начин се явява в румънските княжества истински поток от преводи из всемирната литература, който се изявява било посредством гръцки, т. е. чрез преводи на гръцки език, било чрез преки транспозиции на румънски. Интересно е да се отбележи, че съществува почти един прекрасен паралелизъм между произведенията, които се превеждат на гръцки и на румънски, тъй като тези произведения са били желани еднакво от буржоазията на двата народа, тясно свързани в културно отношение от близо два века. Преведените работи принадлежаха на големите европейски течения, като се почне с класицизма, продължавайки с течението на Просвещението и минавайки към преромантизма и романтизма. Главното ударение пада очевидно върху френската литература. Превеждат се класиците Корней, Расин, Молиер, представителите на „Просветителското течение“, като се започне с Монтескьо, Русо и особено и продължително Волтер, в областта на литературната теория Мармонтел, сетне, между представителите на преромантизма и романтизма Бернарден дьо Сен-Пиер; абат Прево, Шатобриан и особено — по-късно — Ламартин и Виктор Юго. Преводите из италианската литература — по-малочислени — обхващат Метастазιο и Алфиери, тези из английската Поуп, Оснан, Юнг, Байрон, из немската —

за нуждите на сцената — Коцебу, в Трансилвания Шилер и Гьоте — в по-малка степен.

Успоредно със западните отношения румънската литература завързва връзки — в известна степен със славянския свят чрез руското влияние, поддържано вследствие експанзията на царизма по посока на Цариград. В онази епоха писатели с голямо име тогава, като Ал. Доници или С. Негруци превеждат известни текстове из Кантемир, Пушкин, Крилов, като отношенията с руската литература се поддържат също и в областта на творчеството от Гр. Александреску, Ал. Хаждеу, С. Стамати. Преводаческият поток става толкова изобилен, че това явление е трябвало да бъде теоретизирано, дело, предприето веднага от И. Елиаде Ръдулеску (1802—1872), писател и значителен културтрегер, автор на проекта за една всемирна библиотека, проект, вдъхнат от Еме Мартен. Вълната от преводи предизвиква също реакцията на М. Когълничану (1817—1891), културният въодушевител през следващия период, които се е страхувал от изгубване оригиналността на румънската литература.

Успоредно с това здраво течение на преводи, литературата на времето се е развивала по посока на един принос, спомагащ за формирането на националната идеология и на социалната еманципация. Особено след 1840 г. акцентът се премества от акцента на включване в европейските литератури към аспекта на специфичните национални ценности. Старото влияние продължава още, но все по-слабо, надминато най-сетне от зората на една нова литература, под силния тласък на френския преромантизъм и романтизъм. Явява се една нова тематика, съдържаща култ към миналото като опора на настоящето, валоризация на фолклора за създаване на този култ, патриотизъм във всички негови аспекти. Литературата е в служба същевременно на каузата на решителните събития на епохата: Революцията от 1848 г. и акта на съединение на румънските княжества от 1859 г. Това е периода на големите списания, които изразяват националната и социална идеология на времето, от „Литературна Дакия“ (1840), където се кристализира — за пръв път — вярата в една единна за всички румънски държавици литература, като се препоръчва един твърде силен оригинален характер, опрян на историята, фолклора и езика, период на „Пропъширя“ (Прогрес, 1844) и „Литературна Румъния“ (1855). Това е времето, когато се явяват: един представителен писател като В. Александри (1819—1890), националният бард на епохата Гр. Александреску, Алеку Русо, С. Негруци, Н. Бълческу, Чезар Боляк, Д. Болинтиняну и други. Това е етапът на революцията от 1848 г., която си създава собствена литературна теория, основана върху националната концепция за една оригинална литература и опряна на силен боеви дух. В същото време това е периодът на откритието и на оценката на фолклора от етнографско, историческо и художествено гледище, както и на неговата програмна теоретизация за нуждите на литературното творчество. Главната заслуга в тази насока се пада на В. Александри, първият забележителен събирач и издател на народна поезия (1852—1866), която ще бъде преведена на много европейски езици.

Що се отнася до международните връзки, поддържани чрез литературата на времето, във от споменатите влияния на френския романтизъм, трябва да прибавим — като се опираме главно на откритието и на художествената валоризация на фолклора — тласъка от страна на на „просветителското течение“ и особено на Хердер.

Следващите етапи от развитието на румънската литература почват към 1860 г. и се развиват до след Втората световна война, съставлявайки епохата на румънското общество и държава, облежнати на буржоазията. Крупните събития — революцията от 1848 г., Съединението от 1859 г. и Войната за независимост от 1877 г., Първата световна война от 1916 г. и Втората световна война от 1942 г. съставляват жалоните, които бележат историята на румънския народ в тази епоха. Литературата ги е отразила с много въодушевление, както изобщо цялата еволюция на обществото, надминало в най-широка степен феодалния стадий.

През първата фаза, която спада приблизително между годините 1860 и 1890, борещите се тенденции и течения противопоставят наследството на революцията от 1848 г. и това, което наричат обикновено „ново направление“, представлявано от културното сдружение „Юнимеа“ (Младост), основана в Яш през 1863 г. и чийто периодичен орган е било списанието „Конворбири литераре“ (Литературни разговори), излязло в 1867 г.

След като е преодоляла регрoградния аспект на литературата, от която няколко смътни реминисценции се срещат в някои писания на Г. Азаки, генерацията от 1848 налага своите насоки на потомството. Новите писатели, които ще се явят сега — най-напред Н. Филимон, сетне Ал. Одобеску и Б. П. Хаждеу — както и периодичните издания на времето, ще изразят революционната идеология в условията на следващата епоха. Литературата ще се развива в бъдеще под знака на романтизма по посока на разгъване на историческата и фолклорна тематика. Фазата, за която говорим, отбелязва обаче идеологическата позиция, противоположна на „Юнимеа“ и на течението, носещо същото име. Негов духовен водач ще бъде Титу Майореску (1840—1917), формиран главно в немските университети, културтрегер на времето, представител изобщо на една консервативна концепция, но с особени заслуги за възхода на румънската култура в областта на езика и правописа, в областта на литературния фолклор, на строгата ориентация на хуманитарните дисциплини и на критическия подбор на тогавашната литература. Под влиянието на хегелианската школа и особено на тази на Фр. Т. Фишер, Майореску редактира и прилага принципите на „новата насока“, която воюва за една естетическа концепция на изкуството, игнорирайки социалните и национални ценности на съдържанието, което съставлява неговата основна грешка. Енергичната му борба против псевдоценностите е била все пак добре дошла. Списанието „Конворбири литераре“ успява да наложи — след като признава заслугите на един предшественик като В. Александри — крупните имена на М. Еминеску (1850—1889), И. Крянга (1836—1889) и И. Л. Караджале (1852—1912), които образуват действително златната епоха на румънската литература. М. Еминеску, повлиян от немската философия и литература, използващо широко фолклорното съкровище — строг критик на социалната корупция на своето време — изразявайки своите идеи и чувства с едно изкуство, което черпи обилно из народния език, става определение на самата румънска поезия, и до наши дни представителен гений на националното румънско изкуство със световна известност. Прозаикът И. Крянга — белетрист на здрава фолклорна база с регионален характер — молдавски, типичен реалист поради епично устния аспект на румънската литература, и И. Л. Караджале — талантлив драматург, надарен с ярката способност да описва социалните нрави, майстор на комедията, реалист със съсредоточено вни-

мание върху същественото — съставляват до днес новите универсални ценности на румънската литература, преведени и коментирани на всички езици.

Що се отнася до интернационалното представяне на румънската литература през този етап, трябва да подчертаем — вън от продължаването на френското влияние, особено на френската романтична литература, станала традиционна — вдъхновяващия принос на влиянието на немската философия и литература, което беше се наложило главно на списанието „Конворбири литераре“.

Краят на XIX в. донася, чрез списанието „Контемпоранул“ един проливес на „юнимизма“ (литературно течение, създадено около списанието „Юниеа“ в Яш) както в областта на литературата, така също и в областта на литературната теория и критика. Новото литературно движение се поддържа от други социални сили, различни от предишните чрез все по-силното утвърждаване на селячеството и на новата формираща се класа, класата на трудещите се. Списанието „Контемпоранул“ и кристализиралото около него течение подхващат из основи традициите на революционната литература от 1848 г., които бяха атакувани от дясното крило на „юнимизма“ и създават една достойна за похвала литература, чрез своето идеологическо съдържание, чрез своя боеви дух спрямо господстващите класи и чрез широката симпатия, с която тя обгръща угнетените класи. Творческият метод е реалистичния метод, без той да бъде обаче очистен от крайностите на натурализма и без да е избегнал сантименталния романтизъм, но художествените реализации имат по-малка стойност, отколкото тези на литературата от предшестващата епоха. Върху тези нови литературни манифестации упражняват влияние западни реалисти като Чарлз Дикенс или Густав Флобер — без естетическата тенденция на последния, сетне руските реалисти Лев Толстой, Островски, Достоевски, но също и френски натуралисти, главно Емил Зола. Най-ценният сектор на „Контемпоранул“ остава обаче идеологическият сектор, чрез литературната теория и критика, представени особено от С. Доброджану-Геря (1855—1920). В опозиция и в остра полемика с Титу Майореску и списанието „Конворбири литераре“, концепцията за литературата на новия периодик скланя към марксистката идеология, признава и прокламира взаимодействието, което съществува между социалните и художествените ценности, поддържа тенденциозното изкуство и воюва за един радикален реализъм в служба на интересите на угнетените класи. В литературната идеология на Доброджану-Геря се събират също няколко европейски извори от Запад и Изток. Отклици на френската социологическа естетика идват чрез Госпожа дьо Стал — до Тен, сетна Брандес, идеите на руските революционни демократи (Белински, Чернишевски), руското „народничество“ от края на XIX в. и особено марксистката концепция, която този критик — един измежду първите изследователи — прилага към литературата. Идеологическото наследство на „Контемпоранул“ ще бъде един постоянен теоретичен стимул за тенденциозната концепция на изкуството и на литературата и ще кръстосва винаги шпагата с естетстващата теория на „юнимисткото“ поколение.

Последните десет години на XIX в. бележат прехода към теченията на следващите векове чрез литературни списания като „Виаца“ (Живот, 1893—1896) и „Ватра“ (Огнище, 1894—1896), които подготвят по-сетнешното течение на „семънторизъм“, „Евениментул литерар“ (1893—1894), който прокламира „попоранизма“ и „Либераторул“ (начиная от 1880), предшественик на символизма.

„Семънѣторизмул“ (Сеяч), течение, групирано около списание под същото име и което излиза в 1901 г., под ръководството на А. Влахуца и Джордже Кошбук и трае до 1910 г., стои в традицията на „Дачиа литерарь“ сир. на списанията, които прогласяват националната идеология като литературна база и които воюват против космополитните форми на литературата. То защитава селската тематика, ратува за повдигане на културното равнище на селяните, за литературната валоризация на фолклора, публикува произведения на значителни писатели като Кошбук, Влахуца, Ст. О. Йосиф, О. Гога, П. Серна, М. Садовяну и др. Душата на това движение е бил Н. Йорга (1871—1940), историк, писател и буен полемист, борец за националните идеи на времето. За нещастие, „семънѣторизмът“ се отклонява — през последния период — по посока на един краен национализъм, към идеализация на селския живот срещу суровата реалност, към култа на миналото в ущърб на настоящето, което трябваше да повдигне.

Второто течение — възникнало след 1900 г. — е „попоранизма“, чийто главен орган е списанието „Виаца ромъняска“ (Румънски живот), излязло в Яш през 1906 г. под ръководството на К. Стере и Паул Бужор и под постоянната и твърда редакция на критика Г. Ибрълияну (1871—1936). В противовес на „семънѣторизма“, „попоранизмът“ следва една реалистична линия по посока на селския живот, пази се да не изпадне в шовинистичен национализъм и страни от всички видове идеализация. На „Виаца ромъняска“ са сътрудничели най-значителните писатели на времето: М. Садовяну, Галя Галактион, К. Ходаш, Жан Барт, М. Кодряну, Г. Топъряну и други. Критик на „Виаца ромъняска“ е бил, както казахме, Г. Ибрълияну, който стои в линията на научното изучаване на литературното явление, изучаване, започнато от Доброджану-Геря. Той воюва, както Доброджану-Геря, за една тенденциозна литература, в служба на социалните и национални идеали на румънския народ, като отдава голямо значение на идеологическото съдържание, особено на теорията на специфично националното, но наблюдайки в същото време — особено след Първата световна война — върху естетическия анализ на литературните творби. Ибрълияну е почерпил главните чужди импулси на своята критика от френската психологическа и социологическа естетика, от рода на Сент-Бьов, Иполит Тен, Ф. Брюнетер, Ж. М. Гюно.

„Попораниската“ идеология има своя главен източник в руското „народничество“, което се опитва да приложи към особените условия на страната, като отдава подчертано внимание на селяните, пренебрегвайки изцяло другите социални класи. За да се запълни тази липса, появява се трето течение — символизмът, израз на градските класи, течение, възглавявано от професор Овид Денсушану, романски филолог с европейска известност, директор на списанието „Виаца ноуѣ“ (Нов живот, 1905—1925). Румънският символизъм е бил силно стимулиран от френския символизъм, без да успее обаче да се оформи в едно силно и единно литературно движение, както това е станало в страната, отдето е дошло и без да има силата и разпространението на „семънѣторизма“ и „попоранизма“. Неговите представителни писатели са били Ал. Македонски, Д. Ангел, И. Минулеску, Г. Баковиа.

През следващия период, който обхваща развитието на румънската литература между двете световни войни, литературното движение става все по-сложно, разнообразно и противоречиво. Социалното напрежение, което се увеличава непрекъснато и опозицията между тенденциите отясяно

и отляво, намират отражение в литературата на времето, характеризирана с едно смътно смесение на най-странните литературни течения, школи и позиции. Обаче две са теченията от по-общ характер, които господствуват: модернизмът, който събира всички новаторски тенденции и традиционализъмът, който събира школите, които подхранват култа към миналото под най-различни форми. Типичен израз на модернизма представлява списанието „Збуръторул“ (Силф), излязло на две серии (между 1919—1921 и 1925—1926) под ръководството на критика Е. Ловинеску и поддържано насетне от редица списания с краткотраен живот. Концепцията за литературата на новото периодично издание е всъщност тази на Титу Майореску, а именно концепция на изкуство за изкуството, но ориентирана в посока на култивиране и възторжено оценяване, на обновяване съдържанието и особено на формата. За да ги насърчи, Ловинеску създава теорията на „синхронизма“, чрез която той препоръчва широко включване — чрез подражаване — на румънската литература в рамките на новаторските течения на Запад. Отбелязва се по този начин стремление към една явно естетизираща концепция, като критикът се опира главно на символизма, сетне на експресионизма и на херметизма. Социалните и етическите стойности на съдържанието стават един вид безразлични на това течение, което култивира особено цизелировката на формата в поезията и аналогичната тенденция в романа.

Що се отнася до интернационалните отношения, ясно е, че модернизмът като изразител на нуждата от нововъздействие, черпи главно от френската литература, в която всички цитирани вече форми се бяха преди това развили.

Традиционализмът се появява също, поддържан от известни провинциални списания, но представен по типичен начин главно от списание „Гъндира“, излязло в 1921 г. и ръководено изпърво от проф. Чезар Петреску насетне от Никифор Крайник, който му налага националистична и мистическа ориентация. Между двете по-горе отбелязани течения, старото „попоранистко“ списание, което впрочем се отказва от своето кредо отпреди Първата световна война — „Вица ромъняска“ — се явява наново под редакцията на Г. Ибрълияну, продължена от Михай Раля и Г. Кълинеску и продължаваща своята дейност през периода между 1920 и 1940 г. Новата поредица на списанието насърчава реалистичните и критически тенденции, като отдава подчертано внимание на социалните и морални идеи в служба на демократичните концепции.

Следвайки същата линия, но много по-напреднали по посока на социалистическото движение, възникват, макар за кратко време, множество списания като „Блузе албастре“ (Сини блузи), „Култура пролетарь“, „Ера ноуь“, „Кувънтул либер“ и др. Включването на списание „Вица ромъняска“ и на останалите списания в обсега на международните отношения се извършва благодарение на влиянието, упражнено от световното социалистическо движение чрез съветската литература.

В периода, който разглеждаме, се явяват многобройни писатели с голям престиж, писатели, които илюстрират поезията на времето: Лучан Блага, Ион Пилат, Ал. Филипиде, Г. Топърчану, Дем. Ботез, Тудор Аргеши и в прозата: Ливиу Ребряну, Камил Петреску, Г. Кълинеску, М. Садовяну. Между тях М. Садовяну и Тудор Аргеши добиват световна известност, съвсем заслужена, и стават универсални ценности на румънската лите-

ратура; също така Ливиу Ребряну, прозаик-реалист, притежаващ строга обективност, както и Лучан Блага, разсъдъчен поет с метафизични тенденции.

Тудор Аргези (роден в 1880), поет, памфлетист, романист, преводач на универсална литература, е най-представителната фигура на съвременната румънска поезия. Модерното, сложно и драматично съдържание на неговото творчество, неговите разкъсващи противоречия, постоянната му борба за усъвършенствването на човека и за осъществяването на неговото щастие чрез освобождението му от всякакъв социален гнет, неподражаемото му изкуство на образа, го поставят на преден план в румънската литература и му осигуряват световна почит, за което споменахме. М. Садовяну (1880—1963) също е най-типичният прозаик на румънската литература днес като творец — чрез своето литературно дело (разкази, романи и пр.) — истинска литературна монография на румънския народ, особено на селяните, за чието социално освобождение той се е борил винаги упорито. Първобитната природа, човекът органически внедрен в нея, социалната тематика, вълнуващото призоваване на миналото са намерили в лицето на М. Садовяну истински рапсод на земята и народната душа.

Колкото до литературните отношения и влияния, в които биват включени писателите от този период, трябва да прибавим към тези, за които вече говорихме: могъщото влияние на Бодлер по отношение на лириката и тона на аналитичния френски роман що се отнася до прозата, към която се прибавят също известни влияния и на реалистичния руски роман.

Сегашният период на румънската литература — израз на културната революция, която настъпи като резултат на освобождението от 23 август 1944 г. — се характеризира с подчертано разширяване на тематичния обхват, включващ също социалните класи, за които току-що говорихме, и на първо място класата на трудещите се, отразявайки с ентузиазъм градивното дело, което се разгъва днес в Румъния във всички области, чрез подхващане отново на старите исторически теми и чрез една реалистична концепция на литературното изкуство. Явното единство на чувства и концепции на съвременната литература не изключва разнообразието на художествените стилове. Новата румънска литература — преди да се оформи от идеологическо и художествено гледище в посоката, която току-що отбелязахме — трябва да воюва срещу догматичните тенденции, срещу подчертаната склонност към вулгарния социологизъм, както и срещу известни забегки към натурализма, от което тя успя да се освободи.

Най-значителните списания, около които кипи тази жива дейност, са: „Виаца ромънйаска“, излязла в нова поредица, „Контемпоранул“, седмичник за обща култура, „Газета литераръ“, „Лучафърул“ в Букурещ, и в провинцията: „Стеауа“ и „Трибуна“ в Клуж, „Яшул литерар“ в Яш, „Оризонти“ в Темишвар и доста други.

Между писателите, които са се отличили през този период, ще отбележим в поезията: М. Бениук, Е. Жебеляну, Мария Бануш, Чичероне Теодореску — тяхната дейност започва преди Втората световна война, сетне, представителите на новото поколение: Н. Лабиш, Миху Драгомир, Виктор Тулбуре; в прозата, Жео Богза, познат още отпреди войната, В. Ем. Галан, Марин Преда, Титус Поповичи, принадлежащи всички към новото поколение и в драматургията: Хория Ловинеску, Аурел Баранга, Михаи Давидоглу и други.

По отношение на идеологическата концепция и на творческия метод, румънската литература се е развивала успоредно с литературите на социал-

литическите страни и е изпитала особено влиянието на съветската литература — литература, превеждана и широко коментирана след Втората световна война, което не ѝ е попречило да съхрани своята оригиналност, дължаща се на специфичното вдълбочаване в особените условия и на традициите на румънския народ.

Като представяме в това кратко панорамично изложение развитието на румънската литература в нейната общност, остава ни още да изтъкнем няколко нейни специфични черти, които всъщност свързват епохите помежду им както и техните представители, които споменахме. Трудно е, разбира се, да направим разграничаваща характеристика на цяла една литература, като използваме само няколко от нейните свойства, но опитът добива стойност, ако успеем поне да уловим няколко нейни съществени аспекти. Между тях ще се спрем прочее първо на езика като един от най-специфичните белези на дадена национална литература. Румънският език съдържа в себе си, без съмнение, характерни фонетични, грамагически, лексикографски стойности, чиято стилистическа структура определя в най-висока степен неговата специфична изразителна сила. Но езикът не съдържа само възможността за общуване на идеи и чувства, той притежава също собствена музикалност, която придава на литературата един от аспектите на нейната оригиналност. Най-сетне, ще прибавим, що се отнася до езика, неговия очевидно народен характер, който става също толкова изпъкващ чрез своя говорен аспект, който той заема от националната проза на един Крянга, на един Караджале и Садовяну.

Друг отличителен белег на румънската литература е изобщо нейният народен характер, напълно очевиден и всеобщо признат. Той е илюстриран на първо място от биевата способност на литературата в социалната и националната област. Наистина през всички фази на своето развитие, от хронистите и Трансилванската школа до революционната литература от 1848 г., от критическите и литературно теоретичните полемики през втората половина на XIX в. до списание „Контемпоранул“, отличаващо се с един толкова боеви характер, и като се мине през литературните битки между теченията от XX в. до сегашната прекалено воюваща литература — румънската литература е била почти винаги боева литература в името на големите национални и социални идеали на румънския народ.

Народният характер на румънската литература е бил също изтъкван от прекия и постоянен допир с фолклора, качество, за което вече говорихме. Тематиката, както и известни художествени похвати, социалните и национални отношения са свързвали литературата на култа с народната литература, като се почне от посредствените автори и се дойде до най-представителните писатели, от В. Александри, И. Крянга, И. Л. Караджале, М. Еминеску до Кошбук, Ок. Гога, М. Садовяну, Лучан Блага и Тудор Аргези, сир. по протежение на всичките епохи.

Здравото чувство за първичната природа, както и чувството за включването на човека в нейния обсег като естествена и органическа съставка, чувство, каквото може да срещнем също във фолклора и в творчеството на Еминеску или Садовяну, съставляват друга една черта, свойствена на румънската литература, притежаваща специфични емоционални качества по отношение на подобни качества в другите литератури.

Трябва да отбележим също, според нас, постоянното редуване на румънската литература между универсалния и националния полюс, нейната постоянна тенденция да се включи в европейския обсег, без да пожертвува

обаче своите оригинални черти, засилвайки, напротив, специфичното в своя принос. И това не е само редуване по време чрез смяната на различните исторически и литературни моменти в универсален или национален смисъл, но също вътрешно редуване в границите на всяка епоха, и дори частично в съдържанието на творчеството на един и същи писател. Това е чувство, че двете насоки, далеч да бъдат в опозиция и да воюват помежду си, се съединяват в лоното на един и същи пантеон на европейската култура, където националният елемент, както и универсалният не могат да съществуват един без друг.

Що се отнася до господстващата художествена формула, изследователите са съгласни да установят в румънската литература специфичната особеност на известен реалистичен класицизъм, който обхваща също равновесието между човека и природата, както и равновесието между вътрешните духовни сили на човешката душа, поддържайки едновременно един жив и непрекъснат контакт с околния свят.

Ние изброихме тук очевидно, както показахме това, само няколко от съществените черти, но те илюстрират поне известни аспекти от оригиналността на румънската литература и следователно нейната способност да внесе своя специфичен принос в репертоара на световната литература.